

DİLİN NİTELİĞİ VE DİL ÖĞRENİMİ *

Dr. Mary FINOCCHIARO

**Çeviren :
İng. Ok. Bekir ÖZER**

Başkalarına ikinci ya da üçüncü bir dili anlamayı ve konuşmayı

, işe kendimize dilin gerçekte ne olduğunu sorarak başlamalıyız. Tümümüz anadilimizi bir-iki yaşlarında başlayarak konuşuruz; ne var ki bunu ya çok az bir bilinçle ya da bilinçsizce yaparız. Birçoğumuz anadilimizi konuşurken ne yaptığımızı açıklamayı güç, dahası olanaksız buluruz.

Son yıllarda dilbilimcilerin bu bilim alanında yaptıkları çalışmalarındaki büyük aşamalara tanık olmak gerçekten sevindiricidir. Dilbilimciler, her ne denli dille ilgili soruların tümü için yanıt bulamamışlarsa da öğretme ve öğrenmedeki yeni yönelişleri oluşturan doyurucu düşünceleri getirmişlerdir.

Kimi Ana İlkeler

Nelerdir dilbilimcilerin öğretmenlerle ve başkalarıyla da paylaştığı ve araştırmalarının ortaya çıkardığı konu üzerine olan değerli kitaplardaki sonuçların kimileri? Kısaca anlatayım:

(*) "English as a Second Language: From Theory to Practice", Regents Publishing Company, Inc., 1964, s. 7-14.

- Dünyadaki tüm insanlar konuşabilir. Konuşma dili olmayan hiç bir insan topluluğu görülmemiştir.
- Dil evrenseldir. Birçoğu okumayı yazmayı bilmeseydi bile bir toplum içindeki tüm insanlar, insan yaşamının her bir etkinliğini gerçekleştirebilecek yeterlilikte anlama gösterebilir ve konuşabilir.
- Dünyadaki her dil, konuşucularının günlük etkinliklerini yürütebilecekleri kertede zengin ve yeterince tamdır. Buzdolabına gereksinimi olmayan insanların dilinde 'buzdolabı' sözcüğü olmayabilir. Gereksinim duyulduğunda yeni sözcükler, anlatımlar başka bir dilden alınabilir ya da analidin öz öğelerinden türetilir.
- Yazı, konuşma dilinin varlığından çok sonra oluşturulmuştur. En inanılır bilgilere göre, konuşma dili, insanoğlunun varoluşuyla birlikte oluşmuştur.
- Bu nedenlerden ötürü, konuşma dili birincil bir olgu sayılır. Böyle sayılmasına bir öteki neden de insanların ana dillerini konuşmayı, okuma ve yazmayı öğrenmelerinden birçok yıl önce öğrenmeleridir.
- Bunun sonucu, yazı, konuşmadan türetilmiş ikincil bir olgu sayılır. Bir an düşününüz: Bir gün boyunca yaptığınız konuşmaya karşılık genellikle ne denli yazı yazarsınız? Dahası, yazarken yazacağınız şeyi nasıl anlatacağınızı hep önceden düşünmez misiniz?

Dilin Tanımı

Öyleyse dil nedir? Dil, dinleyenlere bir anlam aktaran, çokça-ısı öbekler içerisinde birlikte sıralanan sesler dizgesidir. Daha bilimsel bir tanım yapmaya çalışalım:

Dil, belirli bir ekin verilmiş tüm insanların ya da o ekinin yapısını öğrenmiş kişilerin anlaşmalarını ya da birbirlerine etkileşimlerini sağlayan değişik sessel simgeler dizgesidir.

Bu tanımı genişletelim. Dizge, değişik ve öteki sözcüklerle söylenmek istenen nedir? Her dil, kendi dizgesiyle — daha açık bir deyişle, konuşucularına anlam aktaran ve dilin zaman zaman oluşan kendi kalıp ya da düzenlemeleriyle çalışır. Sözcükleri biçimlendirmede ve sözlü anlatımda kullanılan sesler, her zaman dilin tüm

konusucularına aynı anlamı ileten özel yollarla oluşturulur. İngilizcedeki birkaç sözcüğü inceleyelim.

Ben "the man" (adam) sözcüğünü söylediğimde, siz benim bir adamdan — daha önce adı geçmiş bir adamdan söz ettiğimi anlarsınız. Öbür yandan "the men" (adamlar) sözcüğü birden çok adamı anlatmaktadır. Değişiklik ikinci örnekte kullanılan / ʃ / sesiyle yapılmıştır. "Walked" sözcüğünün sonundaki / t / sesi, size geçmişte olmuş bir olayı anlattığımı gösteren bir ip ucunu hemen verir.

"Arrive" (varmak) sözcüğünü duyduğumuzda, bu sözcüğün tümcede eylemler için kullanılan yerde yerini aldığını bilirsiniz, öbür yandan "arrival" (varış) sözcüğü de genel olarak ad dediğimiz sözcükler için ayrılmış boşlukta yer alır. Öyle değil mi?

İncelememizi sürdürelim. İngilizcede sözcük dizimi, dizgenin önemli bir parçasıdır. Şu iki tümceyi karşılaştırınız: "The cat bit the lady" (Kedi kadını ısırıldı)... "The lady bit the cat" (Kadın kediyi ısırıldı). Sözcükler biçim olarak tümüyle aynıdır ama anlam olarak çok büyük bir ayrılık gösterirler. Bir başka örneği ele alalım. Her bir sözcüğün anlamını bilmemize karşın "Basket with went the she" bize bir anlam veriyor mu? Hayır.

Her dinleyici bilir ki bitiminde sesin alçaltılarak söylendiği "The boy is ill" (Çocuk hasta) tümcesi bir düz tümcedir. "Is the boy ill?" (Çocuk hasta mı?) tümcesi ise, is eyleminin yeri nedeniyle, tekdüzende söylense bile soru olarak algılanır.

"Dizge"nin başka bir özelliğini incelediğimizde İngilizcede sıfatların adlarla uyuşmadıklarını görürüz. "The boys are tall" (Oğlanlar boyludur) ve "the tall boys" (boylu oğlanlar); "The girl is tall" (Kız boyludur) ve "the tall girl" (boylu kız) biçiminde söyleriz.. Öğrencilerinizin anadilinde adın çeşidine (eril ya da dişil) ya da sayısına (tekil ya da çoğul) göre kimi değişiklikler olabilir.

Küçük bir anadili konuşucusunun altı-yedi yaşlarındayken bildiği konuşma dilindeki ses ve biçimlerin anlamlı düzenlemeleri olan bu dizge, önemli yönlerden dünyadaki öteki dil dizgelerinden ayrılıklar gösterebilir.

Tanımımızı genişliğine anlatmayı sürdürelim. Sessel sözcüğüyle **dilimizi, dişlerimizi ve dudaklarımızı** kullanarak ağızımızda ses-

ler oluşturduğumuzu anlatmak isteriz. (Dildeki sesleri çıkarmak için ses telleri ve ciğerler gibi öteki organlarımızı da kullanırız.)

Her dil, bir nesnenin ya da bir düşüncenin anlamını belirtmede kullandığı kendi değişik imgelerine ya da sözcüklerine iyedir. İngilizcedeki "bread" (ekmek) sözcüğü niçin anlattığı şeyin anlamına gelir? Niçin "horse" (at) sözcüğü betimlediği hayvanın adıdır? Sözcüklerin neye göre anlam taşıdıklarını hiç kimse bilmez. Buna karşılık, dilin tüm konuşucuları, çevrelerinde ya da yaşamlarında bulunan nesne ya da kavramlarla ilişkili genel terimleri bilir ve kullanabilir. Belirli bir uğraşla ilgili kimi özel kullanımlı sözcükler, salt o uğraş alanında çalışanlarca bilinebilir. Oysa ki sözcüklerdeki sesler ya da sözcüklerin tümcelerdeki yerleri tüm konuşucularca bilinir.

Tanımda sözü edilen anlaşmak ve etkileşimde bulunmak sözcükleri, anlamayı ve konuşmayı — duyabilmeyi ve söyleneni yanıtlamayı ya da (örneğin, buyrukları yerine getirerek) söylenene karşılıklıta bulunmayı anlatır. Bu sözcükler, aynı zamanda, geçmişte olmuş ya da şimdiki zamanda olan ya da gelecekte herhangi bir zamanda olabilecek bir şey üzerine konuşabilme yetisini de gösterirler.

Konuşma dilini kullanarak yapılan anlaşım, anlayarak birinin söylediğine karşılıklıta bulunma anlamına gelir. Yanıtlama ya da karşılıklıta bulunma, düz bir tümce söyleme, bir soru sorma, aynı ya da karşıt düşüncede olduğunu belirtme, bir buyruğu yerine getirme, bir soruyu olumlu ya da olumsuz, uzun ya da kısa olarak yanıtlama biçiminde olabilir. Örneğin, "Are you going to the movies tomorrow?" (Yarın sinemaya gidecek misin?) sorusuna kısaca "Yes" (Evet) ya da "Yes, I am" (Evet, gideceğim.) denilebilir. Dilde "kalıp söz" adını verdiğimiz sözler de kullanılabilir, örneğin, "Thank you" (Sağol) sözüne "You're welcome" (Birşey değil) karşılığı verilebilir.

Okumayı yazmayı bilen toplumlarda anlaşım, yazı aracılığı ile anlamayı ve haber taşımayı da içine alır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, yazı, konuşma dilinden türemiş ikincil bir dizge sayılmaktadır. Kendileri nesnelere ya da düşünülerin simgeleri olan sözcükleri ve düşünülerini anlatmak için

(İngilizcedeki) simgeleri (abecenin harflerini ve noktalama imle-
rini) kullanırız. Örneğin,

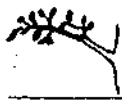

Söyleyiş

/hɔrs/

Yazılış

horse
(at)

Söyleyiş

/bau/

Yazılış

baugh
(dal)

• Dil, toplumun, içinde yaşadığı dünyaya değgin denemelerini ve düşünülerini anlatmakta kullandığı bir araç olduğu için, yapısında "ekinsel anlam" diye adlandırılabilen bir özelliği taşır. Belirli bir ekin içinde eğitilmiş ya da ekin olaylarına katılmış anadili konuşucuları, davranışların, sözcüklerin ya da sözlerin anlattığı anlam ayrılıklarını ya da ayrıntılarını bilirler. Birçok dilde siz sözcüğünü anlatma, o dilin konuşucularının ekinine bağlı olarak değişik biçimlerde olur. Bir başka örneği ele alalım: "Kahvaltı yapıyorum" tümcesinin tüm dillerde karşılığı olmasına karşın, bu tümce, ayrı dilleri konuşan anadili konuşucularına kahvaltı yaptıkları zaman, yedikleri şeylere, kavhalty yaptıkları yere ve benzeri özelliklere bağlı olarak değişik düşünceleri ve imgeleri anımsatabilir.

Dilbilimcilerin, öğretmenler olarak bize ışık tutacak öteki bulguları nelerdir?

Anadili Öğrenimi

• Dil, öğrenilen bir davranıştır. Tüm sağlıklı çocuklar ses çıkarma yetisi ile birlikte doğarlar ama yanıtlan oluşturan sesler salt sürekli duyma ve yineleme ile biçim alırlar ve anlam kazanırlar. Bir bebek, "su" sözcüğündekilere benzer sesleri her çıkışıında kendisine su verildiği için, belki de, su demesini öğrenebilir. Ayrıca bebek, "su" sözcüğünü uzun yıllar günde birçok kez kullanılırken de duyar.

• Anadili konuşucuları, çıkarttıkları her sesi ya da söyledikleri her sözcüğü bilinçli olarak çıkartmazlar ya da söylemezler; sesleri ve sözcükleri sıraya bilinçli olarak koymazlar. Onlar, çokçası aktarmaya çalıştıkları düşüncelerin bilincindedirler. Seslerin belirli biçimlerde dizilişleri genellikle bilinçsizce yapılır. Bu altı-yedi yaşlarına gelindiğinde kendiliğindenleşen bir alışkanlıktır. Anadili konuşucuları, bundan sonra, sözcük ve sözcük öbekleri içerisindeki

ses dizgesi ve seslerin anlamlı düzenlenişi ile ilgili ana bilgileri de edinmiş olarak dilbilgilerini güçlendirebilir, sözcük dağarcıklarını geliştirebilir ve bir konuşma biçimi oluşturabilirler.

Yabancı Dil Öğrenimi

Açıkça görülüyor ki, anadili öğrenimi ile yabancı dil öğrenimi arasında, özellikle çocukluk döneminden sonra, bir ayrılık vardır. Anadilini öğrenen bir çocuk, beş-altı yıldan daha uzun bir süre bütün gün boyunca doğal olarak dilini dinler. Bu çoğunlukla çocukluk döneminin ilk yıllarından sonra olanaklı değildir. Yabancı dil, buna ek olarak, çoğu zaman sınıftan başka bir yerde duyulmayan bir çevrede öğrenilir.

Öğrencinin kökleşmiş anadili alışkanlıkları (belirli sesleri çıkarma ya da sesleri belirli yerlere yerleştirme gibi), yeni dilin öğreniminde sık sık önemli ayrılıklara ya da karışıklıklara neden olur. Öğrencinin anadilinde benzer seslerin olmasına karşın, bu sesler öğrenilen yabancı dilde değişik yerlerde bulunabilir. Ses dizgesi (phonetic and phonemic system) değişik biçimde işliyor olabilir. Örneğin, İngilizcede anlamı vermek için (convert — değiştirmek/convert—dini vb. değiştirmiş kişi—; the White House—Beyaz Saray —/ the white house —beyaz ev— örneklerinde görüldüğü gibi) vurgu kullanılır, öğrencinin anadilinde ise bu özellik olmayabilir.

Aynı durum dilin yapısı ya da dilbilgisi için de geçerlidir. Sözcüklerin biçimleri (şekilbilim) ve sözcüklerin dizilişi (sözdizimi) İngilizcede önemlidir. ("Pocket comb"—cep tarağı—ile "comb pocket"—tarak cebi— aynı şey midir?) Anadilinde bunların önemi olmayabilir ya da bunlar çok değişik anlamlara gelebilir.

Öbür yandan, yabancı dil öğrenen bir yetişkinin gözlemde bulunabilmek, çözümlene yapabilmek ve kendini verebilmek gibi kimi üstünlükleri vardır. Yetişkin bir kişi "usa vurma" gücüne iyyer; bu gücünü kullanarak aynı kalıpla ya da öğrendiği kalıplarla örnekseme yoluyla yeni tümceler yapabilir. Bir sesi kulağıyla kapamayabilir ve o sesi salt yansılamayla çıkartamayabilir ama kendisine ayrılığın nedeni ve o sesin nasıl çıkarılacağı anlatılabilir. Böylelikle güç bir sesi çıkarabilmesi için daha çabuk yardım edilmiş olur. Bir sözcüğün biçimini ya da bir tümcedeki sözcüklerin dizilişi-

ni gösteren birkaç örneği dinleyip yineledikten sonra, eğer yetişkin-öğrenciye dinledikleri ve yineledikleri tanımlatılırsa, yetişkin-öğrenci bu tanımı başka benzer sözcükler ya da tümceler yapmada kullanabilir.

Dil Öğrenimi İlkeleri

Dilin niteliği ile ilgili bilgilerimiz ve öğrencinin anadili alışkanlıklarının neden olduğu uyumsuzluklarla ilgili gözlemlerimiz bize kimi temel dil öğrenimi ilkelerini vermiştir. Bunları kısaca belirtelim.

1. Konuşma dilinin birincil bir olgu olmasından ötürü, birçoklarınınca 'söz yağmuru' diye adlandırılan dildeki sesler öğretimimizde başta yer almalıdır. Sesler, bir kezde bir tane olmak üzere tek olarak ve/ya da yalnız bir seste biçim ve anlam ayrılığı gösteren kısa sözcük çiftleri (minimal pairs) içinde karşılaştırılarak öğretilir. Örneğin, "pit" ve "pet" böyle bir kısa sözcük çiftidir. Çünkü burada yalnız bir ses anlam ayrılığını oluşturmaktadır.

- Bununla birlikte şurası da önemlidir: tek olarak alıştırması yapılmış bir ses, İngilizcenin özellikleri olan vurgu, düzün, duraklamalar (ya da aralıklar) ve sesin yükselip alçalmasına iye sözcüklere, sözlere ya da tümcelere doğrudan doğruya yerleştirilebilir.

2. Öğrencilere dilin ses dizgesinden başka yapı dizgesi de öğretilmelidir. Sayısız örneklerle öğrencilere İngiliz dilinin sözcük dizilişi ve öteki ussal özellikleri kavratılmalıdır. (Örneğin, The boy is going — Oğlan gidiyor—... The boys are going — Oğlanlar gidiyor—; I wash every morning — Her sabah yıkanırım — ... I'm washing now — Şimdi yıkanıyorum—... I washed yesterday morning—Dün sabah yıkanmışım—... vb.)

- Yalnız, bir tek kalıbı bilmek yeterli değildir. Öğrencilerimiz, anlayabilmek, yanıtlayabilmek ve ileride içinde buluncakları öteki anlaşım ortamlarında benzerlerini yapabilmek için İngilizcenin ana kalıplarını tümüyle öğrenmelidirler.

- öğrencilere, bir kalıptaki her bir sözcüğün yerine sözcük çeşitleri (ad, eylem, vb.) içerisinden başkaca hangi sözcük-

lerin kullanılabilmesi için öğretilmelidir. Örneğin, "Did he go to the store this morning?" soru tümcesinde he yerine she, go yerine ride, store yerine office, vb. kullanılabilir.

- Gerçekte böylesine bir 'sözcüğü ya da sözcük öbeğini yerine koyma çalışması' salt başlangıçtır. Oysa ki öğrenciler, tümcedeki her bir sözcüğün yerleşimini ya da biçimini düşünmek zorunda kalmadan anlayabilecekleri, konuşabilecekleri ve belki okuyup yazabilecekleri yeni dilin seslerine ve kalıplarına tam olarak egemen kılınmalıdır. (Örneğin, 'sing,' 'sang,' 'sung'ı; 'boy' ve 'boy's'u; 'child' ve 'children'ı ne zaman kullanacaklarını iyi bilmelidirler.)

- Bu yüzden, yabancı dil öğrenimi, konuşma organlarını kullanmada ve dizgenin gerektirdiği biçimleri ve biçimlerin düzenlemelerini öğrenmede yeni alışkanlıklar ya da yollar edinmek demektir; başka bir deyişle, pekçok sayıdaki örneği yoğun ve geniş olarak çalışarak dilin alışkanlıklarını kazanmak demektir.

- Daha yetişkin öğrencilerin yabancı dil öğrenimi ise, birçok örneği (dinleyerek, yineleyerek, uygulayarak) çalışmakla öğrenilmiş yabancı dildeki ana kalıpları bilinçli bir kullanıma sokmak demektir. Unutmamak gerekir ki, bu ana kalıpların kullanımı, pekçok örneğin çalışılmasından sonra gelir ve genellikle dilbilgisi "kuralları" düşünülerek yapılan bir anlatım biçiminde değil, olayların sözlü bir tanımı biçiminde olur.

- Sesler, biçimler ve sözcük dizilişleri, öğrencilere yeni öğrenmekte oldukları dilin her bir parçasını daha önceden öğrendikleri öteki tüm parçalarla birleştirmelerine olanak sağlayacak bir ilerleme ve sıra içerisinde öğretilmeli ve bunların düzenli olarak alıştırtması yapılmalıdır.

Dil öğrenimi, soru sorma, soruları yanıtlama, tümce yapma ve anadili İngilizce olanlarca kullanılan doğal ve doğru biçimleri kullanma yeteneğini edinmek demektir. Örneğin, biri "Where did you go last night?" (Dün gece nereye gittin?) diye bir soru sorsa, bunun olası doğal yanıtı "To

the library" (Kitaplığa)'dır. "I went to the library last night" (Dün gece kitaplığa gittim) değildir.

En son yapılacak etkinlik "özgür" anlaşıradır. Bu ereğe ancak, bir evin ya da başka bir yapının yapımında tuğlaların ya da taşların örülüşü gibi, dilin her bir ögesini yerli yerine koymaları için öğrencilere düzenli bir öğretim yaparak ve çokça sözlü alıştıırma yaptırarak yardımcı olunursa ulaşılabilir.

3. Dil öğrenimi, ekini öğrenmeyi, sözcüklerin ya da tümcelelerin anlamlarını güçlendiren davranışları ya da konuşma biçimlerini öğrenmeyi kapsar. Bir tümcede sesin alçalıp yükselmesi, bir dilde kızgınlığı anlatırken bir başka dilde sevinç gösterir.

"Dinner" Amerika Birleşik Devletleri'nde genellikle saat altı-yedi sıralarında yenilen yemektir. Öğleyin yenen yemeğe, Birleşik Devletleri'nin kimi bölgelerinde "lunch" denirken öteki kimi bölgelerinde "dinner" da denilebilmektedir. İspanya'da ise "dinner" saat 9.30'dan sonra yenilir.

4. Öğrencilerimizin öğrenmelerine yardımcı olmamız gereken İngilizcenin dördüncü—ama hiç bir zaman önemsiz olmayan—büyük konusu sözcüklerdir.

- Sözcükleri (dilın sözlüğünü), temel sözcükler (pen, school, go, pretty, vb.) ve ulama ekleri (with, for, may, will, vb.) olarak ikiye ayırırız. Ulama eklerinin olabildiğince ve ivedilikle (yalnız, iyi bir yöntemle ve mantıksal bir sıralamaya göre) öğrenilmesi gerekir. Temel sözcükler, küçük öbekler içerisinde "yaşam"ın çeşitli ortamlarında öğrenilebilir. Dil öğreniminin başlangıç düzeyinde yeni yapılar öğrenilirken aynı sözcükler pek çok kez kullanılır. (I want a pen; I'd like a pen; Will you buy me a pen?, vb.)

- Sözcüklerin önemli olmasına karşın, başlangıç döneminde sözcük çalışması dilin ses ve yapı çalışmalarından sonra gelmelidir. Sözcük dağarcığı, ses ve yapı dizgelerinin öğrenilmesinden sonra gereksinim doğdukça ve daha geniş okuma etkinliğinin başlamasıyla hızlı olarak geliştirilebilir.

Öğretim etkinliği içerisinde bu ilkelerin her birinin belirli imlemeleri vardır. "Öğrenciler sesleri nasıl öğrenirler?" "Yapı dizgesine egemen olabilmelerinde onlara nasıl yardımcı olabiliriz?" "Sözcükler nasıl öğretilir?" gibi sorular üzerinde durmadan önce, öğretimi yapılacak dil olarak İNGİLİZCE'nin özelliklerine ve öğrencilerimizin özelliklerine ayrı ayrı "bakmamız" gereklidir.